

► MİMARÎ VE SANAT

- Büyük Selçuklular, daha önce kurulan, çağdaşı ve komşusu olan Karahanlı ve Gazneli devletlerinin birikiminden faydalanarak Türk mimarisinin gelişmesine katkı sağladılar. Kurulan devletin kısa zamanda imparatorluk boyutuna ulaşması, gelirlerin artmasından, dolayısıyla de refah seviyesinin yükselmesine sebep oldu. Diğer taraftan islam ve Türk kültüründe kamu binalarını vakıfların yapması ve vakıf müessesesinin insan tabiatının aynı zamanda içe ve dışa dönük yönünü gayet güzel ifade etmesi, bu eserlerin yapılmasını özendirmiş ve teşvik etmiştir. imkân, ortam ve niyet oluşunca ortaya toplumun yararlanacağı sayısız mescid (cami), medrese, hankah/zaviye, han, kervansaray vs. inşa edilmeye başlanmıştır. Yaptıkları bu abidelerin plan, mimari ve süslemeleri, şüphesiz onların inanç, zevk ve estetik anlayışlarının bir yansımasıdır.

Mescid-i Cumalar

Selçuklular, Karahanlılar ve Gaziler daha önceki abisapkıncami mimarisi uygulamalarını ortaya koymuşlar. Özellikle miha'nın önünde kubbeli alan geliştirdiler. Böylece Türkistan ve İran'ın tamamı, sunağın önünde dört kişilik avluve bir kubbeön caminin hakimi olmuştur. Büyük Selçuklulardan bize ulaşan ilk cami, Melikşah zamanında yapılan İsfahan Mescidi Cuma 'dır (cami). Kuzeyde Kümbed-i Hakem adı verilen küçük kubbeli alan, 1088 yılında Melikşah'ın adını taşıyan Terken Hatun kraliçesi tarafından yaptırılmıştır. cami ilave ve tadilat ile genişletilmiştir.

Bu mescid-i Cuma'nın spesiyali, sunağın önünde, payetli bölümün ortasında yükselen ve avlunun yanında büyük bir birey olarak biten devasa kubbeli mekand'dır. 10. yüzyılda ayrılmış olan Xii, avlu cephelerinin her birinin ortasına bir birey inşa ederek dört ayrı cami türünün (klasik Asya cami tipi) en görkemli örneklerinden biriydi.

İran'da daha sonra inşa edilen Selçuklu camileri, ardından İsfahan'daki melikşah kubbesi, küçük ölçekli, tuğdan yapılmış, ışık uçlu, tromped kubbe. Topball'un tek bir planda ilk eseri zevvare mescid-i Cuması 1135'tir. Karahanlı ve Gazne'nin ribat ve saraylarının dört kiflisi, burada ilk defa bir camide açıldığında açıldı.

Selçuklu kubbelerinin zengin iç mekanlarına rağmen sekizgen bir geçitten sonra hafifçe işaret edilen kubbe, süslemesiz sade, dar örülmüş, kübik ve masif yüzeylerle kaplıdır. türü; Bu nedenle, dışarıda hakim kubbeli bir cami ortaya çıkmış ve Selçuklular gaznelerin daha da dağılmasının kubbe-eyvan bileşimini geliştirmişlerdir.

Resim: Isfahan Mescid-i Cuması ve Sultan Melikşahın mihrabın önüne eklettiği görkemli kubbe

► Minareler

- Müslüman Türkler tarih boyunca coğrafî ve kültürel özelliklere göre çeşitli minare tiplerini uygulamışlardır. Büyük Selçuklular da İran'da ince ve uzun, silindirik minareleri benimsemişlerdir. En eski Selçuklu eseri olan, 1058 tarihli, Tuğrul Bey zamanından kalan Damgan Mescid-i Cumasının minaresi, yukarıya doğru inceleterek yükselen silindiriktir. Ortasında mavi ve firuze sırlı kare panolardan kabartma örgülü kûfî kitabe kuşağı bulunan bu minare, aynı zamanda Selçukluların ilk çinili mimarî eseridir. Keza Sâve'deki Mescid-i Meydan'ın minaresi Tuğrul Bey zamanında 1061, Zevvare'deki Mescid-i Pamenar'ın minaresi ise Alp Arslan zamanında 1068 yılında yapılmıştır.

Kümbed ve Türbeler

Selçuklular zamanda iki tip mezar yapısına rastlanır: Kümbed ve türbe. Kümbedler genellikle altta mumyalık kat› bulunan silindirik veya çokgen gövdeli yapılardır. içten kubbe, dıştan külahla örtülüdür. Türbeler ise mumyalık bulunmayan, kare planlı ve üzerleri kubbeyle örtülü yapılardır. Mescidlerde olduğu gibi kümbedlerde de Büyük Selçuklular, Karahanlı› ve Gazneli geleneğine bağlanır. Dâmgân'da silindirik gövdeli Çihil Duhteran (Kırk Kızlar) Kümbedi ile Isfahan'ın güneyinde Eberkûh'da sekizgen Kümbed-i Ali, Tuğrul Bey zamanından kalan en eski kümbedlerdir. Kümbed-i Ali iran'daki tuğla kümbedlerin aksine taftan yapılmıştır. Kazvin ve Hemedan arasında 1067 ve 1093 tarihli daha gelişmiş iki kümbed örneği günümüze ulaşmıştır. Bunlar sekizgen planlı, köfleler silindirik kuleli ve çift kubbelidir, tuğladan yapılmıştır. Kümbedlerden birinde iki, diğerinde bir kulenin içinde merdivenler vardır. Kitabeleri ve Türk süsleme sanatının bir hazinesi olan çok zengin tuğla süslemeleri vardır. iç duvarlar da Selçukluların en eski, renkli kalem işleriyle donatılmıştır. Bunlara yakın uslûpta yapılmış diğer bir kümbed de Demâvend'de bulunmaktadır.

Ribatlar (Kervansaraylar)

Karahanlı ve Gaznelilerin geliştirdikleri ribat mimarisini devam ettiren Büyük Selçuklular, genellikle kare planlı, dört eyvanlı, revaklı avlulu ribatlar yapmışlardır.

Ribât-→ Mâhî'ye benzeyen bu ribat, kareye yakın asıl yapı ile bunun önünde yatık dikdörtgen bölüm ve dört eyvanlı bir avlu etrafında sıralanmış mekanlardan oluşmaktadır. Dıştan kaleye, içten ise bir saraya benzer zenginliktedir. Kitabelerinden anlaşıldığına göre, efli Sultan Sancar ile birlikte Oğuzların elinde esir iken Terken Hatun 1154/5'te bu ribatı tamir ettirmiştir.

Resim: Niflabur-Serahs arasında, 1114/5'te Sultan Tapar döneminde inşa edilen Ribât-ı Fierif.

- KAYNAK: Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 32 Yıl:2012/1 (21-32 s.) ANADOLU SELÇUKLU KÜLTÜRÜNÜ ANLAMAK: SANAT TARİHİ AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME* Yrd. Doç. Dr. Başak Burcu TEKİN**)
- KAYNAK: Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal, Anadolu uygarlıkları, Net turistik yayınlar - Ana Britannica. - Hüseyin Çimrin, Rehberin not defterinden, Rehber Dergisi Sayı 17 http://www.imo.org.tr/resimler/dosya_ekler/4060b7d80677274_ek.pdf?dergi=145
- KAYNAK:<https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=377197&/Sel%C3%A7uklu-Kervansaraylar%C4%B1-/-Yrd.-Do%C3%A7.-Dr.-%C4%B0smail-Ayta%C3%A7->
- KAYNAK: <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9998/onemli-han-ve-kervansaraylar.html>
- KAYNAK: Anadolu Selçuklu Dönemi'nde Anadolu'da İpek Yolu - Kervansaraylar - Köprüler Gökçe GÜNEL, kebikeç / 29 2010
- KAYNAK:
file:///C:/Users/filiz_000/Downloads/ANADOLU_SELÇUKLU_MEDRESELERİNİN_CEPHESEL_VE_M
EKANS.pdf